

ծանօթ Տարեցոյցը, որ կը հրատարակուի զերմաներէն և Ֆոտոսերիւն, 1763էն իջիւր, մասնաւոր ծրագրով մը, այսինքն՝ կը բովանդակէ ազգաբնական, գիւտանագիտական, փիւնիկագրական նիւթեր: Մասնագիտական նիւթերու նախընտրած Տարեցոյցներ ալ կան, այսպէս՝ բժշկական, աշխարհագրական, աստղաբաշխական, և այլն:

Հայերէն Տարեցոյցներ այդպէս չեն. նոյն իսկ ԲՆԱՅԻԿԻ Տարեցոյցը, որ բաւորազգացող կեանք մը ունի, չէ՛ հիմնուած որոշ և հաստատ ծրագրի մը վրայ: Թէպէտ, որ հետզհետէ տնտեսիկ եղաւ իր ծիւղին մէջ, իր կողմէն բաւական աւաղած ու աշխատանք կը գնէր Ամենուր Տարեցոյցին մէջ, ըսոյց դարձաւ աշխատութեան մեծ մասը կը ծանրանար իր աշխատակիցներուն վրայ:

ՏԱԹԵԻՆ ալ արդիւնք է ամէն կողմէ հետադարձ-դառն աշխատակիցներու հաւատարման աշխատութեան, որոնք անշուշտ սիրով կը փութարկեն իրենց ուղղուած խնդրանքը, իրենց աշխատակցութեան իր-քն արխանը ընդունելով հրատարակելին Հնորմական իրիւր և օրինակ մըն ալ Տարեցոյց: Գործի տեսակէտէն ալ բոլորովին տարբեր խնդիր մըն է թէ հրատարակիչը ինչ կը շահի և կամ ինչ կը վնասէ այդ անշուշտ և չարաքար աշխատութեան փոխարէն: Վասն զի շխտար բովով, ամէն մարդու զործ չէ ասոր անոր նմանիներ զրկել և բան մը ուզել, և այս կեղծով հայթայթուած նիւթերը զատաւորել, տպագրել, կրելով տպագրական զործներուն մեքենական, չոր, ազդակալի գրադուներուն բոլոր յոգնութիւնները: Այսպիսի աշխատանք մը վերջ չունի, թէ՛ Տարեցոյց հրատարակողներուն և թէ՛ աշխատակցութեան հարկին տակ դրուողներուն համար:

Այս գիտադրութիւնները կ'ընենք ոչ միայն ՏԱԹԵԻՆ ալ նաեւ միւլետնոյ պայմաններու տակ հրատարակուող Տարեցոյցներու համար, և կը փափարինք որ հայերէն Տարեցոյցներ բլլան անհատական կամ կազմակերպական աշխատութեան մը արդիւնք բան թէ անշուշտ անշուշտ, իրարմէ անկախ, ճշով և ոգիով իրարմէ տարբեր գրուածներու հետարածու մը, ո՛րչափ ալ բաւ ինքան թանկագին եղած բլլան առանք և հասնիլ՝ հետաքրքիրներու համար:

ՏԱԹԵԻՆ տպակալի տաճանիկ պայմաններու մէջ յառաջ եկած Տարեցոյց մըն է, որ կը զերպանցէ իր նախորդները, իր բովանդակած նիւթերու նորութեան և այլազանութեան կողմէն, և հրատարակիչ Վարդապետը արժանի է Հնորմականութեան իր մեծ րերած յաջողութեան համար:

ՏԱԹԵԻՆ ընթերցողներ իրենց ծաշակին յարմար նիւթեր պիտի գտնեն ամէն Մասին մէջ ալ:

Բ. Ե.

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՁՆԵՐ

ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼԻ ՀՈՂՈՒԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐԸ

«Եւտի պատերազմը պատերազմեցաւ, ընթացիւ կասաբեցի, հասաւ Եւտի պատերազմը»

(Բ. Տիմ. Գ. 7):

Յաճախ դիտել կը տեսի որ բարեպաշտութիւնը ոչ միայն չի կրնար ապահովել մարդուն ազատ զարգացումը, այլ և անոր զարգացման խոչընդոտ կ'ըլլայ, և թէ բարեպաշտի նկարագիրով անմօր իրենց բարեպաշտ գեղեցիկութենէն բան մը միշտ կորուսած կ'ըլլան: — Ասկէ աւելի սխալ կարծիք չէ կարելի երեւակայել: Բաւական պիտի նկատուի յիշատակիլ խառնիչ պատմութենէն մէկ բանի բարեպաշտներու անուններ, որոնք ժամանակի ամենէն զարգացեալները եղած են, և իրենց բարեպաշտ նկարագրի գեղեցիկութիւնն ալ զերպանց կը ներկայանայ: Յակոբ Նաւապետի օրդին Յովսէփ, իր կրած անզուր զորքախառնութեանց և ասորակի փորձութեանց մէջ բարեպաշտական զգացմամբ այն աստիճան ուղիղ և մարտը մեայ՝ որ կրցաւ բլլալ փոխարքայ Եգիպտոսի և ազատարար իր ժողովրդին: Նաեւ, Մովսէսի յաջորդը Տեոմ, որ իր կարիքներով և հաւատովը յաջողեցաւ մտցնել իսրայէլի ժողովուրդը Քանանու Բաղձացում երկիրը: Դարձեալ՝ մարգարէն Դանիէլ, մարտը և երկրագործ երկատարող մարդն Աստուծոյ՝ իր մեծ հաւատարմութեամբ կրցաւ Բաբելոնեան կայսրութեան ամենաբարձր զինքներէն միայն հասնիլ, և մեծապէս օգտակար բլլալ իր ազգակիցներուն: Իսկ նոր Կապիարանի մէջ ահա նոյն ինքն Տիմոթէոսը, Պողոսի հոգեւոր գաւառը, իր շամարդութեան ընկերը, որուն վրայ է նաեւ որ այսօր պիտի ուզէի խօսիլ: Դիտեցէ՛ք որ բոլոր այս յիշատակները մեզի կը ներկայանան բարեպաշտ իրենց մանկութենէն սկսեալ, և բոլորն ալ միշտ գոյուշացած են չարէն, և մեզի չէ պատմուած որեւէ թերութիւն իրենց ներքին կեանքի մասին: Իրենց կեանքը որքան մարտը, այնքան ալ գեղեցիկ եղած է: Թող չանդեն ուրեմն որ բարեպաշտութիւնը կը բաւնայ մարդուն մէջէն բարեպաշտ գեղեցիկութիւնն ու զերպանցութիւնը:

Տիմոթէոս գաւառն էր յոյն հօր մը և եւնիկէ անուն հրեայ բարեպաշտ մօր մը և թոռնիկն էր Լաոդիա անուն կնոջ մը: Ծնած էր Իւլիստրա, որ Պողոս իր երկրորդ շամարդութեան ծանցաւ և քրիստոնէական հաւատի զարմուց գանձիկայ, և թրիատեց Հրէից համար (Գործք 13, 1-4): Ապա նշմարելով անոր բարեպաշտութիւնը և անմեղութիւնը, գանձիկայ իրեն ընկերացուց իր աւարելական շամարդութեան միջոցին: Աւարելային տաճանները թուղթերէն վեցին ներքեւ Պողոսի ստորագրութեան ճեւ Տիմոթէոսի ստորագրութիւնը ևս կայ: Տիմոթէոս երկատարող տարիքին՝ իր ծննդավայրին մէջ,

ստացաւ մարգարէական սրբազան կարգ՝ երէցներու ձեռնադրութեամբ (Ա. Տիմ. Ա. 18, Գ. 14)։ Աւարեալը զանկաւ բանիցս կ'անուանէ իր զաւակը, իր հաւատոյ ծշմարիտ զաւակը, իր սիրելի զաւակը։ Անկիւս Աստուծոյ ծառայութեան մէջ այնքան խանգազաւ եղաւ՝ որ Պօղոս պէտք տեսաւ իրեն յանձնարարելու որպէս զի հոգ տանի իր առաջնութեան եւ բիշ մըն ալ զինի խմէ իր ստամոքսի ամբարան համար։ Անկիւս չափազանց ժաժկալ մէկն էր։ Ըստ աւանդութեան անկիւս եղաւ Եփեսոսի եպիսկոպոս եւ մեծաւ մարտիրոսական մահուամբ Դամասկոսի օրով, ընդ մէջ 81 եւ 96 թուականներուն (Acta Sanctorum, 354-2)։ Տիմոթէոս ստուգիւ եղաւ մեծ առաքեալին զերբնորի օժանդակ մը եւ բաժնեկից եղաւ արիւթեամբ եւ հուսադարձութեամբ ծանր եւ բիրտ աշխատութեանց եւ մեծ տառապանքներուն իւր հոգեւոր հօր։ Պօղոս մեռնելէն առաջ պէտք զգաց անոր ներկայութեան, եւ ահա թէ ի՞նչու համար մեր այսօրուան ուսումնասիրած իրենց հովուական թուղթերէն միոյն մէջ Պօղոս կը խնդրէ Տիմոթէոսէն որպէսզի որքան կարելի է փութով իրեն բով դառնայ, վասնզի միայնակ կ'զգար ինքզինքն եւ Դուստ միայն իր բովն էր։ Այս առթիւ կը յանձնարարէ իրեն հետ բերել իր առաքելական ծամբորդութեան ժիշոցին զինքը լրագ Մարկոսը։ Կը խնդրէ նաեւ Տրոփազայի մէջ Կարաթոսի մօտ ճգած փրկմը եւ մեծ արժէք ունեցող իր զիրքերը եւ ձեռագիրները միասին բերել։ Երբ թուղթերն ալ կոչուած են հովուական, վասնզի ուղղուած են երկու Հովիւ-Եպիսկոպոսներու, թուղթերէն երկուրը Տիմոթէոսի, մէկը ուրիշ աշակերտի մը՝ Տիմոթի, որու մասին շատ բիշ քան զիսներ։ Առաքեալը զՏիմոս կ'անուանէ իր եղբայրը՝ անկիւս ծագմամբ հեթանոս էր (Գաղ. Բ. 3) եւ ոչ թրիտոսեալ։ Առաքեալին զործակից ընկերը եղաւ Տիմոթէոսի հետ եւ կը թուի որ աւելի տարիքատ էր Տիմոթէոսէն։ Զարմանալի է որ Դործը Աւարեիցը զանկաւ չի յիշեր։ Ոմանք կը կարծեն Դործը Առաքելոցի փշ. զուխէն վերջ յիշատակուած «Մենք»ին մէջ պէտք է տեսնել ծամբորդի օրագրին հեղինակը, որմէ ապա օգտուած է Դուստ։ Տիմոս առաջին անգամ Պօղոսի ընկերացաւ երեսօղէմի համաժողովի միջոցին՝ ուր Պօղոս մերժեց զանկաւ թրիտոսեալ, հեթանոսութենէ եկողներուն ազատութիւնը հանդէպ զեւսական օրէնքին պահելու համար։ Աւելի յետոյ՝ Տիմոսին կը հանդիպին Առաքելոցի մօտ՝ Եփեսոս ժամանած ասան։ Առաքեալը զանկաւ կը զրկէ Կորնթոս՝ ի զործ զենելու համար խաղաղասիրական միջոցներ, ըստ որում Տիմոթէոս ծաղաղած էր։ Կորնթացւոց երկրորդ թուղթէն կը հասկնանք որ Տիմոս յաջողած էր ի մեծ երափութիւն իր պահին։ Կորնթացւոց երկրորդ թուղթը մեզի ցոյց կուտայ Տիմոսի նկարագրին առաւելութիւնները իրր իմաստուն, եռանդուն, կամքի տէր անձ մը։ Անկէ անդին պատմութիւնը մեզմէ կը խուսափի։ Աւանդութեան համեմատ Կրիստէի եպիսկոպոս եղաւ, ուր ապրեցաւ յառաջացեալ տարիքի մը մէջ։

Երբ հովուականները շտա կը նմանին իրարու, նիւթերը համանման են, այնպէս որ կրնանք

երբբը միասին նկատողութեան առնել։ Բայց բովանդակութիւնը բնակել առաջ պարտաւոր ենք յանուն անկեղծութեան բակու որ այս երեք թուղթերը մէկէ աւելի աստուածաբաններու կողմէ մեքուած են, եւ կը նկատուին Պօղոսի չղատկանած թուղթեր։ Քննադատը կը գտնեն այս երեք թուղթերու նկարագրերը բոլորովին տարբեր, չբերու համար ստորագաս, նախորդ տար թուղթերու նկարագրին։ Այդ թուղթերուն մէջ կը տեսնեն ալեւոյթի դրօշմ մը՝ ցայն վայր անձանթ բոլոր թուղթերուն. քան մը որ կը հակասէ Առաքելոցի առաջ, ամուր եւ առնական օճին։ Քննադատներէ ռմանց այս առարկութիւնը կրնանք ճիշտ բլլալ, բայց միթէ բաւարար պատճառ մըն է այդ երեք թուղթերը ուրիշ հեղինակի մը ընձայելու։ Չեմ կարծիր, Պօղոս մեզի նման մարդ էր, եւթկալով մեզի նման նոյն տկարութեան, ինքն եւս կրնար ծերանալ, եւ տարօրինակ պիտի բլլար այնքան տառապանքներէ եւ այնքան յոգնութիւններէ վերջ, շուրջ 40 տարիներ չարաչար աշխատելէ վերջ, երբ յոգնած չաննէինք զինքը։ Այս դիտումը տկարացումը անհաճոյ երեւոյթ մը չէ, վասնզի վերջապէս ապացոյց մըն է թէ Ս. Գրքը ծշմարտութեան հաւատարմի արտայայտութիւնն է եւ թէ ամենամեծ հերոսներն իսկ անմատչելի հոգիներ չեն, եւ թէ անոնք ալ մեզի նման կը տկարութեան մէկէ աւելի պատճառներով։

Քննադատները բայց աստի դիտակ կուտան որ Հովուական երեք թուղթերու մէջ յիշատակուած եկեղեցական կազմակերպութեան ժամանակաշրջանի նրկարագիրը չի համապատասխաներ Առաքելոցի միւս տար թուղթերու ժամանակաշրջանին։ — Ասուցիւ՝ երեք հովուականներու մէջ կը նկարագրուի եկեղեցական այնպիսի տնօրինութիւններ եւ հերետիկոսական շարժումներու այնպիսի ծաւալումներ, որ միայն կրնային զիպիլ բաւական յետադէպ շրջանի մը։ Բայց միթէ պիտի չկարենայինք բռնել թէ Պօղոսի երկարածայ քանտարկութեան հետեւանքով էր որ յառաջ եկաւ այս կրկնակ զարգացումը։ Բաւական են քանի մը տարիներ որպէսզի հիմնական յեղաշրջումներ յատ գտն բրիտանեայ հասարակութեան մը ծոցին մէջ։ Եւ յետոյ չմոռնար որ հերետիկոսութիւնը արդէն կանուխէն կը յիշատակուի միւս թուղթերու մէջ եւ Պօղոս կ'զրադի անոնցմով։ Դադատացւոց եւ Կողոսացւոց ուղղեալ թուղթերուն նրկարագիրը ծանօթ է իրր վիճարականին։

Վերջապէս ամէնէն զօրաւոր նկատուած առարկութիւնն ընդդէմ Հովուական թղթոց՝ այն է թէ անոնք չեն համապատասխաներ մեզի ծանօթ Պօղոսի կեանքին որեւէ մէկ շրջանին, եւ չգիտցուիր ալ թէ զանոնք ո՞ր շրջանին հարկ է դնել։ — Բայց չմոռնար թէ բոս աւանդութեան (*), Հռովմի բանտարկութենէն վերջ, որով կը վերջանայ Դործը Առաքելոցի պատմութիւնը, Պօղոս ասան մը հանգիստ առնելէ վերջ կրցաւ վերադառնալ մեռնարկի որջ գործունէութեան մը։ Նախ՝ վերադարձաւ Արեւելք եւ այնցիկց Մակեդոնիա, ապա Կրիտ եւ Փարս-Աթիա, Եփեսոս, Կողոսս, Լուսոյիկէ։ Հոն տեղեկացաւ Հռով-

(*) Ուրիշ աւանդութեան մը համեմատ Պօղոս Հռովմի բանէնէն կ'անցնէր ապաւին միջոցին։

մի այբուկուն ՎՊ. Բուսիանին, և ճարտարագործի եկեղեցեաց ցիրուցան բլլաուն, որուն հետեւեալով ուշ վերագործու Բրուստեր, մեալ նախաւեցաւ Բրեսկը 64-65-ի ծննդը, Ապա փաթաց վերադառնալ Հոռովմ, ուրիշ մեկնեցաւ Մաքսիմ, որ հազիւ հասած՝ ձերբակալուեցաւ և Հոռովմ բերուեցաւ և 67ին Ներսիս օրով գլխաւուեցաւ: Յայտնի է թէ հոգուկան Թուղթերը Առաքեալի կեանքի վերջին շրջանին, այսինքն է (3 հինի կրեան գրուած բլլալ, և շատ լաւ էր յարմարին այս շրջանին հետ ժերերն Թուղթերը:

Ինչ որ ալ բլլայ, կան Ներսիս կրկնակ փաստեր, որոնք կրեան վճռական նկատուի: Մէկ հոգովն բուսարմի տյն փառահալիւր իր հաւատարի և իր փրկութեան առաքելոյի նկատմամբ, որով Պօղոս չորս աղագմ էր կրկնէ՝ «Ասիկա ստոյգ իրողութիւն մըն է» առաջաւորով:

«Ասիկա ստոյգ իրողութիւն մըն է և բոլորովն ընդունելութեան արժանի, որ Յիսուս Քրիստոս աշխարհ կեալ մեղաւորները փրկելու համար, որոնց առաջինը Ես եմ» (Ա. Տիմ. Ա. 15):

«Ասիկա ստոյգ իրողութիւն մըն է, և թէ մէկը եւ պիտկաղտութեան կը ջանկայ, ըստից գործի էր ցանկայ» (Ա. Տիմ. Գ. 1):

«Ասիկա ստոյգ իրողութիւն մըն է, փառնքի Լէվ, ածոր հետ մեռանք, ածոր հետ ալ պիտի աղբինք» (Բ. Տիմ. Բ. 11):

«Ասիկա ստոյգ իրողութիւն մըն է, և Կ'ուզեմ որ զանանք համոզեմ, որպէս զի Աստուծոյ հաւատաւորները հոգ տանին որտանց բարի գործեր ընելու» (Տիմ. Գ. 8):

Միւս կողմէ Առաքեալը անասան իր փառահալութեան մէջ, կը վերջիւնէ իր երկու հոգեւոր գաւառներուն թէ ինք երբեմն եղած էր «Տայնոյղ մը, հալածող մը» (Ա. Տիմ. Ա. 13, 15): Բռնարարող մը, մեղաւորներուն առաջինը, և թէ «Ասան մը մենք ճին անմիտներ, անհաշտաններ, մոլորեալներ, զանազան ցանկութեանց և հեշտութեանց ծառայողներ, ատելի բլլալու արժանի, և մէկզմէկ կ'ատէինք» (Տիմ. Գ. 3): Երբեք ինկաթիւրող մը, կեղծ Պօղոս մը պիտի չհամարուէր գրելու այս ոճով, բոս ուրում պիտի ուզէր որ իր գրածները ընդունելութիւն գտնէին ընթերցողներու կողմէ: Ահա թէ ինչո՞ւ համար յետ մանրագիտին բնութեան և նկատի ունենալով նաեւ աւանդութիւնը, այս երեք հոգուկան Թուղթերը կը համարինք Պօղոս Առաքելի գրական կատարը:

Մանչեսթր

ՂԵԻՄԵՂ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԿՐԼԻՐԱՆՅԵ ԿԱՐՈՂԻԿՈՍՆԵՐԸ

Ե.

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Բ. ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ

1899 ՅԵՎ. 26 Ե. — 2525

(Շար.)

Ի. — ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՏԱՂԵՐԸ

Թղութեանցիկ մեայուն և ստորոգ գործերն են իր Տաղերը, որոնք կրկին կրկին հրատարակուած են այլևայլ նպատակներով, այլևայլ գործերու մէջ:

Իմ բրած պրոպագանդայի համաձայն Թղութեանցիկ լոյս տեսած տաղերուն թիւն է երեսուն մէկ, իսկ լոյս չտեսածներուն թիւն է առ այժմ ասանքով ևս Առ այժմ է'րոնք, որովհետեւ հաւանական է որ անիշ աւելին գտնուի ձեռագիր տաղարաններու մէջ, որոնք չեն կարծեր որ պրոպագանդա բլլան լիովին(*):

Հետեւալ ցանկին մէջ ժամանակագրական կարգով խառնուած են Թղութեանցիկ տաղերուն գլխաւոր հրատարակութիւնները և մէն մի հրատարակութեան մէջ ալ իւրաքանչիւր տաղէն լոյս տեսած տաճներուն թիւը:

Համառոտագրութեանց բանալին.

- S = «Տաղարան է այլ հոգով և մարմնով: Թղութեանցիկ տաղերէն 15 հատը առաջին անգամ հրատարակուած է այս Տաղարանին մէջ, որ տպուած է 293=1513ին, Վենետիկ: Մ = Մանանայ, Գ. Վ. Սրբաւանդանցի, Տպ. Կ. Պոլիս, Տեսեանա, 1876:
 Հ = Հայեղ, Արս. Վրդ. Տէվկանց, Տպ. Թիֆլիս, 1882:
 Կ = Կոստանեանցի Եփանմանէ Թղութեանցիկ և իւր Տաղեր, Տպ. Թիֆլիս 1892. Ինչպէս նաեւ Կար ժողովական Գ. Պրակ, Տպ. Թիֆլիս 1896. և Գ. Պրակ. Տպ. Էջմիածին, 1903:
 Հէ = Հայ էջեր, Արշակ Զօրանեանի, Տպ. Փարիզ, 1912:
 ԳԳ = Գրական Գոմարներ (Էջոս, Քնարերգութիւն, Դրամա) Հատոր Առաջին. Ստեփանեան, Պետական Հրատարակութիւն N°. 15, Թիֆլիս, 1922:

Հաւանական է որ Թղութեանցիկ տաղերէն ուրիշ գործերու մէջ ալ հրատարակուածներ ալ գտնուին, զորս տեսնելու բախար չեն ունեցեր:

(*) Երէ պարսպ զանեմ՝ պիտի աշխատի Թղութեանցիկ Տաղերուն, ազգային կամ անգլիկ, լման մէկ նոր հատմանն հրատարակել ընտիր ձեռագիրներու համար: